

KAZALA I HRVATSKE NACIONALNE BIBLIOGRAFIJE

INDEXES AND CROATIAN NATIONAL BIBLIOGRAPHIES

Jelica Lešćić

Knjižnica

Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb

jlescic@hazu.hr

Stručni rad/Professional paper

UDK/UDC 014.5:015(497.5)

Primljeno/Received: 29. 7. 2004.

Sažetak

Nacionalna bibliografija u suvremenom informacijskom okruženju postaje elektronička baza podataka dostupna na CD-ROM-u i/ili online. Tiskana izdanja većine elektroničkih nacionalnih bibliografija, pa tako i hrvatske (nacionalne) bibliografije, polako se napuštaju. Izrada bibliografije zasniva se na međunarodno prihvaćenim standardima (ISBD) i strojno čitljivom formatu. Kazala koja prate bibliografiju dodatna su pristupnica bibliografskoj bazi podataka, a vrste kazala ovise o rasporedu bibliografskih jedinica u glavnom bibliografskom nizu koji se, u elektroničkim nacionalnim bibliografijama (e-NB) prikazanim u ovom radu, temelji na UDK-u.

Ključne riječi: kazala u nacionalnim bibliografijama, nacionalna bibliografija, elektronička nacionalna bibliografija, nacionalna knjižnica, hrvatska bibliografija, UDK

Summary

The national bibliography in the contemporary information environment becomes the electronic national bibliography available on CD-ROM or online. Printed editions of the national bibliographies, as well as of the Croatian National Bibliography, are being slowly abandoned. The preparation of the bibliography is based on the internationally accepted standards (ISBD) and machine readable formats. Indexes to the bibliography are the additional access point to the bibliographic database, and the type of index depends on the arrangement of the bibliographic entries in the main order of bibliographic entries – the electronic national bibliographies (e-NB) reviewed in this paper use the UDC systematic order for this purpose.

Keywords: indexes to national bibliographies, national bibliography, electronic national bibliography, national library, Croatian Bibliography, UDC

1 Uvod

Počev od uspostave Banovine Hrvatske 1939. godine, u Hrvatskoj se dadu razaznati tri organizacijski i kronološki izdvojena nacionalna bibliografska projekta. Prvo, za vrijeme NDH radila se i objavljivala tekuća Hrvatska bibliografija koja je rađena u današnjoj Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici, a u organizaciji Hrvatskoga bibliotekarskoga društva. Drugo, nakon Drugoga svjetskog rata pa sve do 1960. nacionalni bibliografski rad većinom je na brizi ondašnje Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, iako se i tada većinom izrađuje u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici. Trećim bibliografskim projektom možemo smatrati preuzimanje cjelovite brige za nacionalnu bibliografiju od hrvatske nacionalne knjižnice koja se 1960-ih nazivala Nacionalnom i sveučilišnom bibliotekom.

Sva su tri projekta polučila rezultate u vidu objavljenih nacionalnih hrvatskih bibliografija i sva tri obilježena su sviješću o važnosti kazala za bibliografije, pa se može reći da su kazala konstanta bibliografskoga rada u nas i da stoga bibliografije zadovoljavaju visoke stručne kriterije takvih publikacija. One tako posjeduju važnu pristupnicu samoj bibliografiji, a s obzirom na kriterije odabira građe za nacionalnu bibliografiju i pristupnicu nacionalnoj kulturi. Ovaj si rad stavlja u zadatak dati kraći pregled kazala u tim bibliografijama, uzimajući ponajprije u obzir činjenicu da se na treći od spomenutih projekata nadovezuje, osim objavljivanja bibliografija u papirnom mediju, i (pot)projekt bibliografija u elektroničkom obliku čime se knjižnična zajednica pokazuje doraslom suvremenom tehnološkom okolišu. Za potrebe propitivanja te doraslosti hrvatskih bibliografija ovdje se također upućuje i na općenito razumijevanje i zadaće nacionalne bibliografije.

2 Nacionalna bibliografija i kazala

2.1 Nacionalna bibliografija

Nacionalna bibliografija¹ nastoji dati iscrpan popis publikacija tiskanih u jednoj određenoj zemlji, izrađuje se temeljem primarnih izvora, a često uključuje i djela o toj zemlji, djela autora koji su porijeklom iz te zemlje, djela o tim autorima, čime je *zemljopisno* načelo odabira građe za nacionalne bibliografije prošireno primjenom *nacionalnoga*. Najčešće su njome obuhvaćene knjige, ali može popisivati i serijske publikacije, tiskanu glazbu, zemljopisne karte, AV-građu i dr. Po svojoj formi, to je serijska publikacija koja izlazi u tiskanom obliku i/ili se ažurira online u pravilnim vremenskim razmacima. To osobito vrijedi za tekuću bibliografiju, dok se

¹O nacionalnim bibliografijama vidjeti, primjerice, kod: Logar, Janez. Uvod u bibliografiju : teorijski osnovi bibliografije, istorija bibliografije, pregled bibliografija, bibliografija u Jugoslaviji. Sarajevo : Svjetlost, 1971.; McGowan, Frank M. National bibliography. // Encyclopedia of library and information science. New York ; Basel : Mareck Dekker, 1976. Sv. 19, str. 50-60.; Totok, Wilhelm; Rolf Weitzel. Handbuch der bibliographischen Nachschlagwerke. 6. erweiterte, neu bearbeitete Aufl. Frankfurt am Main : Vittorio Klostermann, 1984-1985.; Bell, Barbara. An annotated guide to current national bibliographies. 2nd completely revised ed. München : Saur, 1998. (UBCIM Publications ; N. S., vol. 18)

retrospektivna bibliografija objavljuje kao omeđena publikacija, obično u više svezaka. Ti su oblici objavljivanja iz papirnog medija preuzeti u elektronički, s tim što se na mreži bibliografije mogu objavljivati i kao integrirajuće kontinuirane publikacije.

Nacionalna bibliografija, posebice tekuća nacionalna bibliografija, dio je sustava univerzalne bibliografske kontrole (dalje u tekstu: UBC) te u tu svrhu bibliografski zapisi trebaju biti ujednačeni, izrađeni temeljem međunarodnih općeprihvaćenih standardâ, sa zadanim rasporedom podataka i zato prepoznatljivi korisniku. Većina nacionalnih bibliografija prihvatila je ISBD-e čiji je, uglavnom dostignuti, cilj ujednačivanje bibliografskog opisa na međunarodnoj razini. Ujednačivanju je znatno pridonijela i praksa izrade baza podataka preglednih zapisa za imena autora, naslova i predmetnih odrednica na kojima se zasniva izrada i pristup nacionalnim bibliografijama kao bazama podataka.

Nacionalna knjižnica obično je nacionalno bibliografsko središte i depozitarna knjižnica, tj. knjižnica s pravom na obvezni primjerak, pa je i zadužena za izradu i održavanje nacionalne bibliografije i iniciranje legislativnog osuvremenjivanja tradicionalnog instrumenta izrade tekuće bibliografije – obveznog primjerka. Ova temeljna strukturalna i razvojna načela nacionalne bibliografije u skladu su sa završnim preporukama² Međunarodne konferencije o nacionalnim bibliografskim službama (ICNBS) iz 1998. godine.³

2.2 Elektronička nacionalna bibliografija

Nacionalne bibliografije u suvremenom informacijskom okruženju doživjele su zamjetne promjene. Sve je više elektroničkih nacionalnih bibliografija koje funkcioniraju kao baze podataka dostupne putem interneta ili na CD-ROM-u. Na CD-ROM-u pohranjuju se kumulativne bibliografske baze podataka koje obuhvaćaju određeno razdoblje. Može se reći da je nacionalna bibliografija na CD-ROM-u svojevrstan prijelaz s početaka strojno čitljive izrade i razmjerno široke komercijalne distribucije bibliografskih zapisa na potpunu online distribuciju nacionalnih bibliografskih baza podataka.⁴

Kao i tiskane nacionalne bibliografije, elektroničke nacionalne bibliografije izrađuju se u skladu s međunarodnim standardima. Slijedeći pak logiku UBC-a, one su danas baze podataka čija je *domena* vrlo često zemljopisno područje, a i dalje se temelji na primarnim izvorima.

²Prijevod cjelovitog teksta *Kopenhaških preporuka* vidjeti u: Vjesnik bibliotekara Hrvatske 42, 1-4(1999), 92-96. Prethodile su im tzv. *Pariške preporuke* s Prve konferencije o nacionalnim bibliografskim službama, Pariz, 1977., koje su objavljene 1979. u publikaciji: Guidelines for the national bibliographic agency and the national bibliography. Paris : UNESCO, 1979. (PGI/79WS/18)

³Iscrpan prikaz konferencije vidjeti u: Murati, Tomislav. Druga međunarodna konferencija o nacionalnim bibliografijama. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 42, 1-4(1999), 81-92, a za poredbeni komentar Pariških i Kopenhaških preporuka u: Horvat, Aleksandra. Nacionalna tekuća bibliografija u službi Univerzalne bibliografske kontrole. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 43, 1-2(2000), 1-11.

⁴Više o tome vidjeti u: Murati, Tomislav. Oblici za raspačavanje nacionalnih tekućih bibliografija. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 45, 1-2(2002), 66-82.

2.3 Kazala i organizacija znanja

U bibliografskim bazama podataka znanje se organizira katalogiziranjem, klasificiranjem, izradom sažetaka i indeksiranjem (izradom kazala, posebice predmetnih). Indeksiranje se provodi na dva načina: 1. intelektualnom analizom koju obavlja čovjek ('ručno' predmetno indeksiranje), a podrazumijeva identifikaciju teme – predmetnoga područja i opis teme nazivima prikladnim za pretraživanje, i 2. računalnim, automatskim predmetnim indeksiranjem koje je iscrpnije, odnosno manje selektivno. Najučinkovitiji rezultati postižu se kad se računalne tehnike koriste kao podrška intelektualnom indeksiranju.

Izrada kazala kao pomagala za pretraživanje bibliografske baze podataka podrazumijeva postojanje *sintakse* predmetnog sustava u uporabi, tj. skupa pravila za predmetno indeksiranje i pretraživanje, pri čemu su moguća dva osnovna pristupa – *prijekoordinirano predmetno indeksiranje* u kojem su pravila sintakse sustava prethodno određena, i *poslijekoordinirano predmetno indeksiranje* u kojemu korisnik, korištenjem Booleovih operatora, sam kombinira nazive u izraze za pretraživanje (tzv. *ad hoc* sintaksa).⁵

U kazalima koja se elektronički pretražuju prikaz alternativnog rječnika, tj. uputnica s neusvojenih oblika naziva, treba biti dio sučelja za pretraživanje, što znači da se bibliografska baza podataka pretražuje po pojedinim pristupnicama (i) putem baze podataka preglednih zapisa.

Dva su osnovna načina prikaza kazala: 1. abecednonumerički (koji je češći) i 2. klasifikacijski (ili stručni) koji se temelji na članstvu u fasetama, odnosno stručnim skupinama klasifikacijske sheme u uporabi.

Izvedba prethodno navedenoga pokazana je na obrazloženim primjerima iz hrvatske (elektroničke) nacionalne bibliografije koji slijede dalje u tekstu, a za pojedinačno stručno razmatranje dostupna je na mrežnoj adresi <http://www.nsk.hr>.

3 Kazala u hrvatskoj (nacionalnoj) bibliografiji: ishodišta, suvremeno stanje

Kazala u hrvatskim nacionalnim bibliografijama izrađivanim tijekom 20. st. prikazana su u ovom radu s obzirom na raspored građe u tim bibliografijama. Pregledan je, dakle, i ukratko opisan raspored građe, a zatim i bibliografiji pridružena kazala. Svim je kazalima zajedničko to što uključuju i uputnice, varijantne oblike imena (dodane u okruglim zagradama), dodatke u okruglim zagradama uz pojedine jedinice u kazalu, na primjer, (štampar), (porodica) i dr.

3.1 Hrvatska bibliografija: 1941.-1944.⁶

Bibliografske su jedinice navedene u stručnom rasporedu (21 stručna skupina), a unutar stručnih skupina jedinice su navedene u abecednom redosljedju. Planirano

⁵Više o kazalima (definicije, vrste i dr.) vidjeti, na primjer, u: Leščić, Jelica. Kazala, posebno predmetna – izrada i primjeri. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 46, 3-4(2003), 59-79.

⁶Riječ je o prvoj hrvatskoj uspješnoj tekućoj bibliografiji koja je izlazila u sveščićima (12 brojeva godišnje). U četiri godine izlaza, objavljeno je deset svezaka bibliografije (1941: 1-4, 5-6, 7-12; 1942: 1-4, 5-8, 9-12; 1943: 1-4, 5-8, 9-12; 1944: 1-4). Izrađivana je u Sveučilišnoj knjižnici (gl. ur. Jure Pavičić), a u njezinoj izradbi sudjelovale su poznate hrvatske bibliotekarke Eva Verona, Jelka Mišić, Branka Hergešić i Nevenka Dragičević. Izdavač je bilo Hrvatsko bibliotekarsko društvo.

je da na kraju godine sve bibliografske jedinice budu navedene abecednim redom, sa stručnim kazalom. U svakom sveščiću bibliografske su jedinice numerirane od rednog broja jedan dalje, a na kraju svakoga sveščića dodan je popis zbirki u abecednom redoslijedu.

Svaki sveščić sadrži *Kazalo prevoditelja, Kazalo urednika, priređivača, suradnika, pisaca predgovora i sl., Kazalo pseudonima, Abecedno kazalo pisaca,*⁷ a na kraju godine dodana su godišnja abecedna kazala pisaca, prevoditelja i dr.

Jedinicu u (godišnjem) kazalu čini: prezime, ime autora, oznaka sveščića, redni broj bibliografske jedinice u sveščiću (na primjer, Adami, Giuseppe 9-12, 455), a jedinicu u abecednom kazalu pisaca u pojedinom sveščiću čine prezime, ime autora i redni broj jedinice.

3.2 Hrvatske nacionalne bibliografije kao projekti JAZU

Neposredno nakon rata izdavanje preuzima današnja Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu.⁸ Hrvatska bibliografija počinje izlaziti u tri niza. Dva niza predstavljala su tekuće, zapravo godišnje, bibliografije knjiga i članaka, i to: Niz A, Bibliografija knjiga tiskanih u Narodnoj Republici Hrvatskoj i Niz B, Bibliografija rasprava, članaka i književnih radova u časopisima Narodne Republike Hrvatske, a u Nizu C objavljeno je nekoliko tematskih i regionalnih bibliografija neprocjenjiva kulturno-povijesnog značenja. Tekuće bibliografije (Niz A i Niz B) izrađivane su u Sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu.

3.2.1 Hrvatska bibliografija. Niz A, knj. 1(1945-1946) – knj. 5(1950)

Bibliografske jedinice navedene su abecedno, a bibliografija ima stručno i predmetno kazalo.

Stručno kazalo navodi 34 stručne skupine (tijekom godina pojedine su od njih modificirane s obzirom na zahtjeve građe), a unutar pojedinih stručnih skupina potpune bibliografske jedinice razvrstane su u abecednom redoslijedu. U knj. 5(1950) uza stručno kazalo prvi je puta navedena i shema stručnih skupina.

Predmetno kazalo obuhvaća osobe i zemljopisne nazive (mjesta, pokrajina i zemalja), a pod pojedinom predmetnom odrednicom u kazalu navedene su potpune bibliografske jedinice.⁹

3.2.2 Hrvatska bibliografija. Niz B, knj. 1(1945-1946) – knj. 7(1952)

Bibliografske jedinice navedene su u stručnom rasporedu – utvrđene su 43 stručne skupine označene rimskim brojevima koje se dijele u podskupine označene

⁷U sv. 1 za siječanj-travanj 1941. nalazi se Alfabetско kazalo pisaca.

⁸O HAZU i Hrvatskoj bibliografiji vidjeti, na primjer, u: Stipčević, Aleksandar. Bibliografsko-informativna djelatnost knjižnice JAZU. // Vijesti JAZU 1, 2(1980), 38.

⁹Na primjer: **Patačić, Adam**

Jonke, Lj. Patačićeva leksikografska nastojanja i ostvarenja u području hrvatskog jezika. 1945.

Primjer preuzet iz: Bibliografija knjiga tiskanih u Narodnoj Republici Hrvatskoj – za godinu 1945.-1946. Godina 1945. (1948), 96.

arapskim brojevima. Unutar stručne skupine uspostavljen je abecedni redoslijed bibliografskih jedinica. Jedinice su unutar svake stručne skupine obrojčane od rednog broja 1 dalje.

Osim tog niza, bibliografija sadrži i: *Popis obrađenih časopisa, Kazalo pisaca i prevoditelja* i *Predmetno kazalo*. *Predmetno kazalo* uključuje osobna imena i zemljopisne nazive (mjesto, pokrajina, zemalja). Jedinice u kazalu navedene su abecednim redoslijedom, a svakoj od njih dodana je oznaka stručne skupine i redni broj bibliografske jedinice.

3.2.3 Hrvatska bibliografija. Niz C, knj. 1(1948) – knj. 7(1985)

Knj. 1(1948): Josip Badalić. *Bibliografija hrvatske dramske i kazališne književnosti*

Bibliografija ima stručni raspored bibliografskih jedinica, a unutar stručnoga područja abecedni redoslijed autora/naslava. Numeracija bibliografskih jedinica teče u neprekinutom slijedu.

Bibliografiji je dodano *Kazalo prezimena*. Jedinici u kazalu dodan je redni broj bibliografske jedinice.

Knj. 2, dio 1(1949), dio 2(1954): Vjekoslav Maštrović. *Jadertina Croatica: bibliografija knjiga, časopisa i novina izdanih na hrvatskom ili srpskom jeziku u Zadru*

U prvom dijelu bibliografije, u kojemu se popisuju knjige, bibliografske su jedinice poredane kronološki, a unutar pojedine godine abecedno. Taj dio bibliografije Maštrović naziva *Kronologijskim redom izdanja*, a u kazalima navodi: *Abecedni red izdanja* i *Kazalo pisaca, prevoditelja i priređivača*.

U drugom se dijelu (svesku) bibliografije popisuju časopisi i novine te rasprave, članci i književni prilozi u tim publikacijama, s tim što se časopisi i novine – uz iscrpni historijat svakoga pojedinog naslova – redaju kronološki, a rasprave, članci i prilozi po stručnom rasporedu (30 struka). Uz to, autor je izradio tri kazala: *Abecedni red izdanja časopisa i novina, Kazalo urednika, glavnih suradnika i izdavača* s uputom na redni broj jedinice u kronologijskom redu izdanja i *Kazalo pisaca i prevodilaca*.

Knj. 3(1952): Mijo Brlek. *Rukopisi Knjižnice Male braće u Dubrovniku*

Bibliografske jedinice navedene su u abecednom redoslijedu autora/naslava, a slijedi ih *Kazalo imena (zemljopisna imena, imena osoba i institucija)*.

Knj. 4(1953): Tatjana Blažeković. *Fluminensia Croatica: bibliografija knjiga, časopisa i novina izdanih na hrvatskom ili srpskom jeziku na Rijeci*

Bibliografske jedinice kronološki su raspoređene, a unutar pojedine godine abecedno se redaju autori/naslavi. Bibliografija je opremljena *Abecednim kazalom, Stručnim kazalom* (uspostavljene su 33 stručne skupine, a unutar svake skupine abecedno se redaju potpune bibliografske jedinice) i *Predmetnim kazalom* za osobe, mjesta, pokrajine i zemlje u abecednom redoslijedu.

Knj. 5, sv. 1(1954): Stjepan Kastropil. *Rukopisi Naučne biblioteke u Dubrovniku*. Knj. 1: Rukopisi na hrvatskom ili srpskom jeziku.¹⁰

Bibliografske jedinice, obrojčane rednim brojevima 1-418, redaju se abecedno. Glavnom nizu pridodano je *Kazalo imena i naziva*. Jedinice u kazalu poredane su abecedno. Svakoj jedinici dodan je redni broj bibliografske jedinice na koju se odnosi (na primjer, Abel (Abele) 51, Abra 92 itd.).

Knj. 6(1981), knj. 7(1985): Marija Malbaša. *Osječka bibliografija: tiskarsko izdavačka djelatnost u Osijeku: od 1742. do 1978. godine*. Sv. 1. 1742-1944, sv. 2. 1945-1978.

Bibliografske su jedinice poredane kronološki, a unutar pojedine godine abecedno po autoru/naslovu. Bibliografija sadrži i: *Abecedno kazalo imena autora, naziva korporativnih autora i naslova anonimnih publikacija, Kazalo struka i predmeta* (u prvom svesku navodi se 57 stručnih skupina, a u drugom 56; pod svakom stručnom skupinom navodi se redni broj bibliografske jedinice koja pripada toj skupini) i *Predmetno kazalo za osobna imena i zemljopisne nazive*, u kojem se abecedno redaju jedinice s rednim broj bibliografske jedinice; imenima su dodane titule i u okruglim zagradama varijantni oblici.

3.3 Hrvatska nacionalna bibliografija na stručnoj i nakladničkoj brizi Nacionalne i sveučilišne knjižnice

3.3.1 Retrospektivna bibliografija: Građa za hrvatsku retrospektivnu bibliografiju knjiga. 1835-1940. Knj. 1(1982)-25(1999)

Bibliografija¹¹ je izrađena u Odsjeku za retrospektivnu bibliografiju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, a bila je "zamišljena da obuhvati sve odgovarajuće knjige po nacionalnom, jezičnom i teritorijalnom principu od početka hrvatske pismenosti do zaključno 1940. godine ... Bibliografija knjiga tiskanih do 1835. objavit će se naknadno ...".¹² Bibliografija je rađena *de visu*, tj. na temelju primarnih izvora, a bibliografske jedinice navedene su u abecednom rasporedu. Iza njih u svakoj knjizi slijede također abecedno ustrojena kazala: *Kazalo sporednih bibliografskih jedinica*, koje uključuje: suautore, urednike, pisce predgovora/pogovora, varijantne oblike imena autora, pseudonime, inicijale, imena osoba kojima su djela posvećena, analitičke bibliografske jedinice za sadržajno samostalne radove, i *Predmetno kazalo za osobe, narode i zemljopisne pojmove*.

U toku je izrada dopuna i jedinstvenog kazala.

¹⁰Knj. 2 objavljena je u izdanju Dubrovačkih knjižnica Dubrovnik 1997. pod naslovom Rukopisi Znanstvene knjižnice Dubrovnik : knjiga II : rukopisi na stranim jezicima.

¹¹Izradi Hrvatske retrospektivne bibliografije prišlo se još 1941., a prvi urednik bio je Mate Tentor.

¹²Građa za hrvatsku retrospektivnu bibliografiju knjiga: 1835-1940. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna biblioteka, 1982-. Knj. 1, str. VII-VIII. Ogleđni primjerak izrađen je 1980., a iste je godine usvojen i *Nacrt pravila Hrvatske retrospektivne bibliografije knjiga*.

3.3.2 *Tekuće bibliografije: Hrvatska bibliografija. Niz A, Knjige; Niz B, Članci u časopisima i zbornicima i Niz C, Serijske publikacije*

3.3.2.1 *Tiskani oblik*

Nakon znatnog prekida u izlaženju (1956.-1978.), hrvatska nacionalna bibliografija (Niz A i Niz B, s neznatno modificiranim naslovima) ponovno počinje izlaziti. Izdavanje od 1978. do danas preuzima Nacionalna i sveučilišna knjižnica, a učestalost je izdavanja mjesečna. Tekuća bibliografija se od 1980-ih izrađuje u strojno čitljivom obliku. Glavna novina jest u stručnom rasporedu bibliografskih jedinica. Od 1980. Niz A primjenjuje UDK za raspoređivanje jedinica u glavnom nizu. Niz B je, pak, do 1990-ih zadržao raspored bibliografskih jedinica sličan onome iz 1950-ih godina (unutar 27 glavnih skupina razrađenih prema potrebi na podskupine), a svaki je sveščić opremljen *Kazalom autora* (u kojem su prevoditelji posebno označeni) i *Predmetnim kazalom*¹³ (za osobe, narode, države i zemljopisne pojmove). Od 1990-ih i u Nizu B jedinice se raspoređuju prema UDK-u.

Niz A opremljen je *Kazalom autora, Kazalom stvarnih naslova, Predmetnim kazalom i ISBN kazalom*, a Niz B *Kazalom autora, Predmetnim kazalom i Popisom obrađenih časopisa*, koji prethodi glavnom nizu. Predmetno kazalo za obje bibliografije obuhvaća predmetne odrednice,¹⁴ osobna imena te korporativne i zemljopisne nazive¹⁵ u jednom abecednom nizu.

Od 1992. (za građu objavljenu 1991. godine) pokreće se novi niz tekućih bibliografija: Hrvatska bibliografija. Niz C, Serijske publikacije. Tijekom 1990-ih ovaj je niz mijenjao učestalost izlaženja (od godišnjeg do polugodišnjeg) i prikaz jedinica u glavnom nizu, pa shodno tomu i kazala. Žapočeo je s rasporedom građe prema stručnom rasporedu (UDK) s pripadajućim kazalima: *Predmetnim* (samo u prvom godištu), *Kazalom naslova i ISSN kazalom*. Od drugog do šestog godišta raspored jedinica bio je abecedni pa je shodno tomu bio opremljen stručnim kazalom. Slijedilo je *Kazalo korporativnih autora* (u kasnijim godištima *Kazalo korporativnih tijela*) i *ISSN kazalo*. Od 1997. godine (otisnute 2000.) ustaljen je stručni raspored građe te sljedeća kazala: *Kazalo stvarnih naslova, Kazalo korporativnih tijela i ISSN kazalo*.

3.3.2.2 *Elektronički oblici: CD-ROM i HTML*

Godine 1995. objavljen je CD-ROM *CROATICA: Hrvatski tisak: Hrvatski crteži: 1990-1993*. Ova eksperimentalna elektronička bibliografska baza podataka obuhvaća građu sva tri niza Hrvatske bibliografije i bibliografiju članaka iz novina s temom *Rat u Hrvatskoj*.¹⁶ Bibliografijama su dodani i crteži hrvatskih slikara 19. i 20. st. koji se mogu pretraživati po autoru i po naslovu, a na zaslonu je moguća reprodukcija crteža.

¹³Prema potrebi i uredničkoj prosudbi vodeće predmetnice (pristupnice) razrađivane su i dopunjavane tematskim pododrednicama. Npr., predmetnica 'Dubrovnik' razrađena je s 11 tematskih pododrednica: ... arhitektura, pomorstvo, školstvo, turizam, zlatarstvo i sl.

¹⁴Predmetne odrednice izrađene su u skladu s ISO 2788.

¹⁵Predmetne odrednice izrađene su u skladu s Pravilnikom i priručnikom za izradbu abecednih kataloga E. Verone.

¹⁶Više o tome vidjeti u: Turčin, Vesna. CROATICA : Hrvatski tisak : Hrvatski crteži : 1990-1993. (Baza podataka, CD-ROM) [Prikaz.] // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 38, 1-4(1995), 159-160.

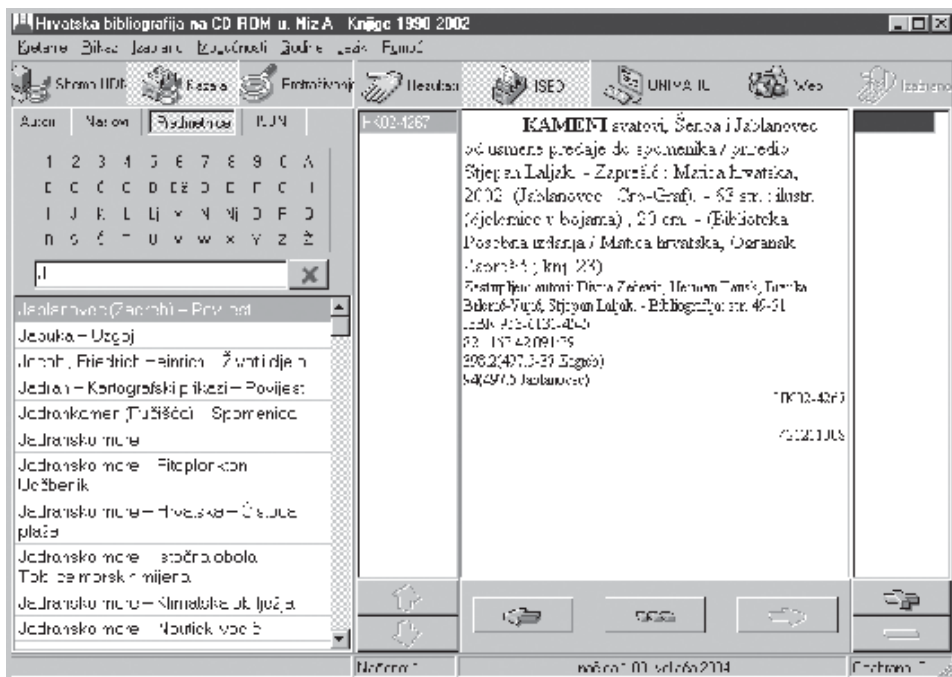
Bibliografski se podaci mogu pretraživati prema autoru, naslovu, predmetu, izvoru, godini izdavanja, a baza podataka sadrži i *Abecedni popis autora* i *Abecedno predmetno kazalo*.

Prikaz bibliografskih jedinica moguće je u formatu UNIMARC i u korisničkom formatu.

Godine 2004. objavljen je CD-ROM *Hrvatska bibliografija na CD-ROM-u. Niz A, Knjige. 1990.-2002.* To je kumulativna nacionalna bibliografska baza podataka koja obuhvaća knjige, grafičke mape, kataloge umjetničkih izložbi, note i turističke vodiče.

Bibliografske jedinice navedene su u stručnom rasporedu (UDK): u lijevom stupcu zaslona navedene su stručne skupine UDK-a, a u desnom stupcu pridruženi im bibliografski zapisi.

Dostupna su sljedeća kazala: *Kazalo autora*, *Kazalo naslova*, *Predmetno kazalo*¹⁷ i *Kazalo ISBN-a*. Izbor kazala u lijevom stupcu otvara kazalo, a odabir određene, na primjer, predmetne odrednice (u abecednom redoslijedu) pridružuje im u desnom stupcu odgovarajuće bibliografske zapise (Slika 1).

Slika 1. Hrvatska bibliografija na CD-ROM-u¹⁸

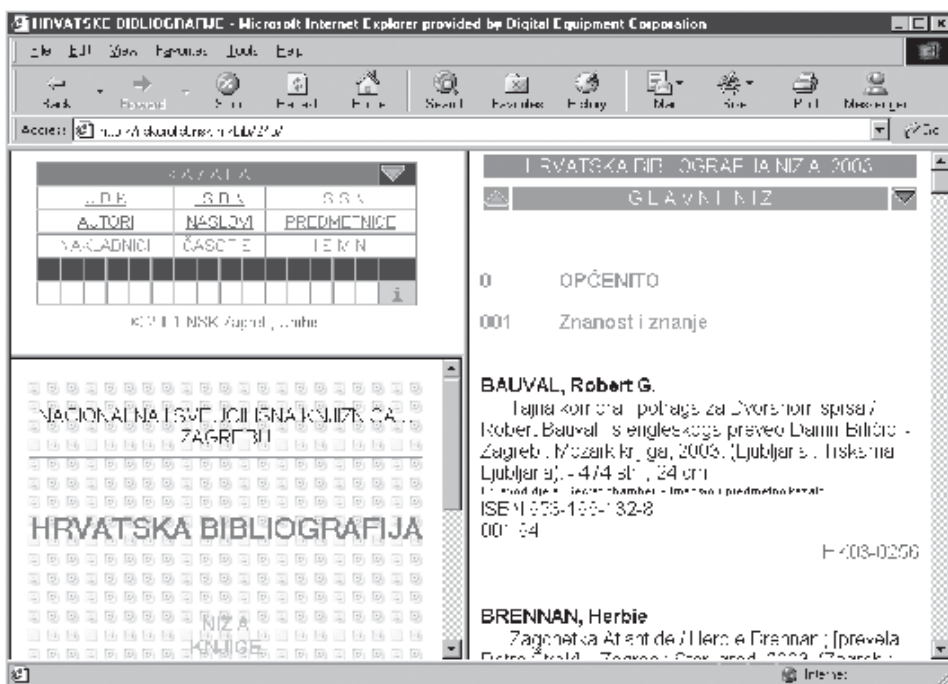
¹⁷Smjernice u uporabi: IFLA GSARE.

¹⁸U primjeru je izabrano pretraživanje bibliografske baze podataka po predmetnicama. Iscrpani opis aplikacije u ovom formatu vidjeti u radu: Machala, Lobel. Hrvatska bibliografija na CD-ROM-u. Niz A, Knjige 1990.-2002. objavljenom u ovom broju Vjesnika bibliotekara Hrvatske. (Nap. ur.)

Izdanje hrvatske nacionalne bibliografije u HTML-u dostupno je na mrežnoj adresi <http://www.nsk.crolist/nsk.hr>. O posebnostima formata HTML već je opširno pisano,¹⁹ pa ćemo se ovdje zadržati samo na kazalima.

Budući da su sve tri bibliografije ujednačene u prikazu jedinica u tzv. glavnom nizu – stručni raspored prema UDK-u, a unutar zastupljenih skupina abecedni poredak jedinica, (Slika 2) treba istaknuti da su u HTML-u i kazala funkcionalno preuzeta iz tiskanog oblika. Jedino su nazivi kazala u elektroničkom formatu ponešto modificirani. Po otvaranju nekog od odabranog sveska bilo kojeg od triju nizova moguć je pristup jedinicama uz pomoć kazala aktivnih (tj. izrađenih) za potrebe bibliografijâ. U lijevom dijelu zaslona moguće je vidjeti sadržaje aktivnih, tj. korištenih skupina UDK-a (tzv. UDK kazalo) preko kojih se aktiviranjem hiperveze pristupa jedinicama odabrane skupine ili podskupine UDK-a. Aktiviranjem se u desnom dijelu zaslona otvara odabrani sadržaj. Bibliografija knjiga (Niz A) opremljena je *Kazalom UDK, Kazalom ISBN/ISSN, Kazalom autora i naslova i Predmetnim kazalo* (Slika 3), bibliografija članaka (Niz B) *Kazalom UDK, Kazalom autora, Predmetnim kazalom, Popisom časopisa*, a bibliografija serijskih publikacija (Niz C) *Kazalom UDK, ISSN kazalom, Kazalom nakladnika* (u tiskanoj inačici: *Popis korporativnih tijela*) i *Kazalom naslova*.²⁰

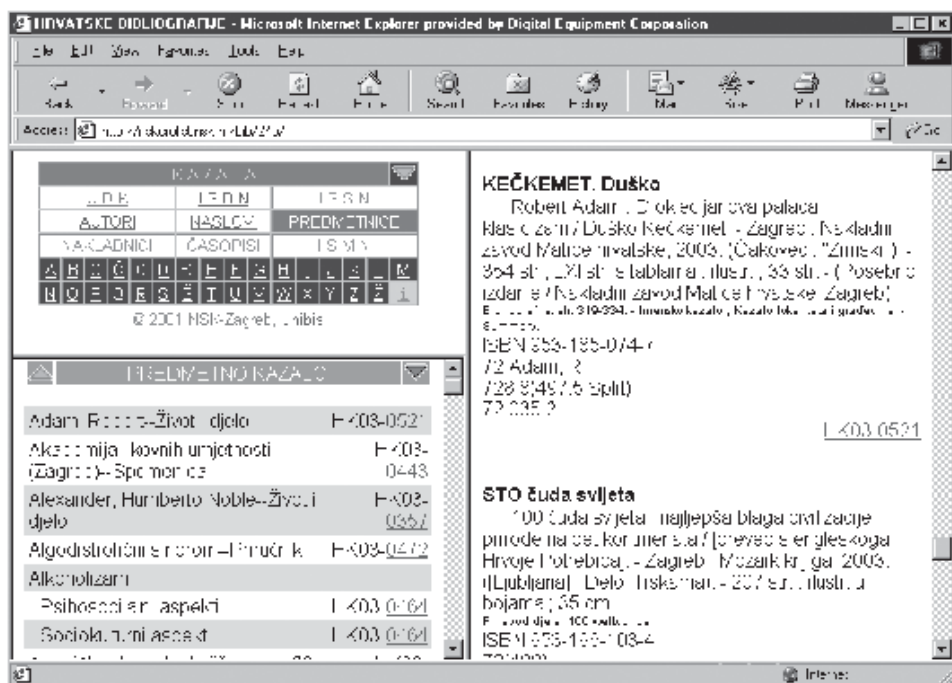
Iako je bibliografiju moguće “listati” linearnim kretanjem kroz tzv. glavni niz, tek se u HTML-u u potpunosti iskorištavaju prednosti tradicionalnih kazala – preciznost i brzina pristupa.

Slika 2. Niz A, prikaz jedinica u glavnom nizu

¹⁹Murati, Tomislav. Oblici za raspačavanje nacionalnih tekućih bibliografija.

²⁰Podaci preuzeti s: <http://www.nsk.hr/bibliografije/index.html> (2004-02-18)

Slika 3. Niz A, Predmetno kazalo

4 Zaključak

Zaključno se može reći da kazala, kao neophodna pomagala za pristup bibliografskim jedinicama, prate nacionalne bibliografije od njihovih početaka do danas. Kazala omogućuju pretraživanje tiskanih i elektroničkih nacionalnih bibliografija, odnosno lakši i brži pristup bibliografskim jedinicama, a time i dokumentima te traženim informacijama koje se u njima nalaze.

Da bi mogla ispuniti svoju bitnu zadaću, kazala bi trebala biti izrađena u skladu s međunarodno prihvaćenim normama i smjernicama te na nacionalnoj razini dogovoreni uzusa njihove primjene i mogućih potrebnih prilagodbi zbog posebnosti nacionalnih zahtjeva, koji bi bili implementirani u nacionalne baze podataka preglednih zapisa. Samo standardizirani pristup izradi jedinica u kazalu i primjena korisniku prepoznatljivih načela izrade kazala daje i zamjetan doprinos njihovoj učinkovitosti.

LITERATURA

Bell, Barbara. An annotated guide to current national bibliography. 2nd completely revised edition. München : Saur, 1998. (UBCIM Publications ; N. S., vol. 18)

Građa za hrvatsku retrospektivnu bibliografiju knjiga : 1835-1940. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna biblioteka, 1982-1999.

Guidelines for the national bibliographic agency and the national bibliography. Paris : UNESCO, 1979. (PGI/79WS/18)

Horvat, Aleksandra. Nacionalna tekuća bibliografija u službi Univerzalne bibliografske kontrole. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 43, 1-2(2000), 1-11.

Leščić, Jelica. Kazala, posebno predmetna – izrada i primjeri. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 46, 3-4(2003), 59-79.

Logar, Janez. Uvod u bibliografiju : teorijski osnovi bibliografije, istorija bibliografije, pregled bibliografija, bibliografija u Jugoslaviji. Sarajevo : Svjetlost, 1971.

McGowan, Frank M. National bibliography. // Encyclopedia of library and information science. New York ; Basel : Mareck Dekker, 1976. Sv. 19, str. 50-60.

Murati, Tomislav. Druga međunarodna konferencija o nacionalnim bibliografijama. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 42, 1-4(1999), 81-92.

Murati, Tomislav. Oblici za raspačavanje nacionalnih tekućih bibliografija. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 45, 1-2(2002), 66-82.

Preporuke Druge međunarodne konferencije o nacionalnim bibliografijama. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 42, 1-4(1999), 92-96.

Stipčević, Aleksandar. Bibliografsko-informativna djelatnost knjižnice JAZU. // Vijesti JAZU 1, 2(1980), 38.

Totok, Wilhelm; Rolf Weitzel. Handbuch der bibliographischen Nachschlagwerke. 6., erweiterte, neu bearbeitete Aufl. Frankfurt am Main : Vittorio Klostermann, 1984-1985. 2 sv.

Turčin, Vesna. CROATICA : Hrvatski tisak : Hrvatski crteži : 1990-1993. (Baza podataka, CD-ROM) [Prikaz.] // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 38, 1-4(1995), 159-160.

Žumer, Maja. Guidelines for electronic national bibliographies : are they needed? [citirano: 2004-01-14]. Dostupno na: <http://bibliographie.onb.ac.at/biblio/leer.htm>